

Sveriges Television står fast vid sin syn på Norra magasinets arbetsmetoder

Avslutande inlägg befäster parternas positioner

Den långa och tematiskt komplicerade debattrundan om hjärnoperationer på psykiatrisk indikation avslutas här med några avrundande inlägg. Replikerna har framförallt emfas på den journalistisk-etiska delen av diskussionen.

Utgångspunkt för debatten är TV-programmet Norra magasinet som sändes i TV2 i maj 1998. Replikväxlingen inleds med ett svar från Sveriges Television på en fråga som Läkartidningens redaktion formulerade i nr 48/98:

Vad finns det för rutiner inom Sveriges Television (SVT) när det gäller bevakning och tillsyn av att enskilda TV-producenter beaktar gällande etiska programregler? Vilken avdelning eller vilket »organ» inom SVT bevakar den journalistiska etiken? Vem har ansvar för att exempelvis följande etiska regler, som bl a kungörs på SVTs hemsida på Internet, efterlyds:

»Respektera den personliga integriteten»

»Upplys den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering eller enbart för information»

»Förfälska inte intervjuer eller bilder»

SVTs svar på Läkartidningens offentligt ställda frågor:

Journalisterna agerade inte hemligt

Här svarar Ingemar Schmid, chef vid programsekretariatet vid Sveriges Television, på Läkartidningens öppna frågor som ställdes i LT 47/98.

Den journalistiska och etiska värderingen är inbyggd i organisationens alla led. Varje program/inslag bedöms av reporter/producent, av innehållsansvarig arbetsledare, programutgivare och ytterst – genom delegation – av Sveriges Televisions verkställande direktör, som också är företags programdirektör.

Avdelning eller »organ» som åt verkställande direktören handlägger programetiska frågor är programsekretariatet vid Sveriges Television. Det sker genom dialog med programutgivare, redaktionsansvariga och enskilda producenter/reportrar. Några särskilda vaktkonstaplar för »bevakning och till-

syn» av den etiska eller journalistiska nivån finns inte inom Sveriges Television.

Det är med dialog, diskussion, seminarier, information, utbildning och programanalys som Sveriges Television tillser att verksamheten motsvarar högt ställda programetiska krav. När det gäller Norra magasinets granskning av sk psykokirurgi fördes konkreta programetiska diskussioner med programsekretariatet.

Ansvar för att »Etiska regler för press radio och TV» ligger ute på SVTs hemsida är SVTs programsekretariats.

Lägg även märke till att SVTs sändningstillstånd ligger ute på hemsidan. Det är mot villkoren i sändningstillståndet som programinnehållet i sändningarna i efterhand prövas av Granskningsnämnden för radio och TV. Ansvar för att villkoren efterföljs vilar på alla inom Sveriges Television. Det yttersta ansvaret ligger som framgår av ovanstående på verkställande direktören.

Detta om det formella. Men Läkartidningen vill uppenbarligen inte bara veta vilka rutiner som gäller, utan även hur SVTs ledning ser på sakkritiken som framförts i tidningens artikelserie. När det gäller Norra magasinets sätt att arbeta så har producenterna för programmet utförligt redogjort för detta i Läkartidningen. Sveriges Television har inget att tillägga till deras redogörelse.

Programmet är även anmält av läkarna Meyerson/Mindus/Hariz till Granskningsnämnden för radio och TV där de sammanfattar den kritik som framförts i Läkartidningen. Sammanfattningsvis gör de gällande att programmet stred mot kraven på opartiskhet och saktlighet. De anger dock inte i anmälan vilka uppgifter i programmet som skulle vara osakliga utan menar att »programmet i sin helhet var sammanställt» så att det strider mot sändningstillståndets villkor. Sveriges Television delar inte deras bedömning, men föredrar i detta skede

att avvakta Granskningsnämndens bedömning.

Däremot vill Sveriges Television gärna beskriva företagets syn på några grundprinciper för vår programetik:

Är det etiskt försvarligt att sända ut bandade telefonsamtal?

Nej, det är i stället en metod som används i den granskande journalistiken överallt i världen där det finns fria modeller. Det framgår också av de intervjuer med medicinjournalister som publicerats i Läkartidningen att flera av dessa anser att metoden kan vara nödvändig i vissa fall.

När en redaktion granskar företeelser utifrån en kritisk infallsvinkel är det inte ovanligt att de ansvariga gör allt de kan för att undvika att svara på journalisternas frågor. Så var det tyvärr till betydande del i detta fall och i sådana lägen det kan vara nödvändigt att sända ut bandade telefonsamtal.

Ingen privatsak

Enligt SVTs mening ska de etiska övervägandena även inrymma en bedömning av publikens långtgående rätt att få veta hur beslutsfattare resonerar när deras handlande har inflytande på människors väl och ve. Det är inte en »privatsak» när läkare utövar sin gärning, helt enkelt.

Ska journalister alltid upplysa den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering?

När en journalist presenterar sig öppet och ställer frågor så innebär det alltid att samtalets innehåll har till syfte att leda till publicering. En beslutsfattare kan inte i ett sådant läge hävda att det är »oetiskt» att journalisten inte »upplyst» om publiceringen.

I fallet Norra magasinet agerade journalisterna inte alls »hemligt» utan presenterade sig öppet som representanter för en redaktion inom Sveriges Television, talade om sitt ärende och ställde frågor. När det gäller Mindus ringde de även upp före sändning och informerade om att de avsåg att sända delar av de bandade samtalen. De gav således Mindus flera möjligheter att ge sin syn på den vårdform för vilken han är en av landets ledande företrädare. Sveriges Television kan inte se att detta förfarande strider mot några regler i Yttrandefrihetsgrundlagen, Radio och TV-lagen, sändningstillståndet eller »Spelregler för press, radio och TV».

Har läkare rätt att själva avgöra om de ska svara på frågor från journalisterna?

Ja. Det är vad läkaren gör när han väljer att besvara en öppet uppringande journalists frågor. Han kan välja att inte ge några kommentarer alls. Alla har även rätt att avstå från att medverka i

TV eller andra medier. Men läkare lika lite som politiker har rätt att kräva att uttalande de faktiskt gjort stoppas från publicering. Det är publicisten som har den grundläggande rätten att avgöra vad som ska publiceras av det som han/hon lyckats få fram. Det är bara i länder där medierna är i makthavarnas händer som beslutsfattarna kan bestämma vilka av deras uttalanden som ska publiceras.

Och läkare bör – givetvis inom ramen för tystnadsplikten – liksom alla andra makthavare känna det som ett ansvar att ställa sig till mediernas förfogande för att svara på frågor, ge information, förklara vad som motiverar deras handlande etc. Speciellt viktigt är detta när reportaget har en klart kritiskt granskande infallsvinkel.

I det aktuella fallet, psykokirurgi, rör det sig om en uppenbarligen kontroversiell behandlingsmetod. Det behandlar en vårdmetod som läkarna Mindus m fl redan tillämpar eftersom de anser att det är en bra metod. Samtidigt skriver Läkartidningen i sin ledare att åsikterna (bland läkarna får man anta?) om psykokirurgi är »divergerande och saken föremål för kontrovers». Det är ett stort samhällsintresse att divergerande åsik-

ter om kontroversiella vårdmetoder inom läkarvetenskapen blir allsidigt diskuterade och granskade.

Ibland hård kritik

Och läkarna får nog acceptera att även journalisterna ställer frågor, att de gör det på sitt »ovetenskapliga» sätt och med de metoder som de olika medierna erbjuder. Det handlar ytterst om allmänmänskliga frågeställningar, och inget som läkare eller andra kan monopolisera i kraft av yrke. Även patienter och alla andra medborgare är i sin fulla rätt att ge sin syn på saken. Ibland (långt ifrån alltid) innebär det att läkarkåren får hård kritik. Att släppa fram sådan kritik är inte »desinformation» eller »partiskt» som Läkartidningen tycks mena. Vi lever i ett öppet samhälle där yttrandefriheten tillkommer även dem som saknar sakkunskap i olika ämnen. Sveriges Television ska enligt sitt sändningstillstånd värna om att det i televisionen råder en »vidsträckt yttrandefrihet». Norra magasinet är en viktig bärare av detta ansvar.

Ingemar Schmid

Chef programsekretariatet vid Sveriges Television

Replik från Marwan Hariz angående SVTs svar

Vidsträckt yttrandefrihet blev oetiskt maktmissbruk

Ingemar Schmid, ansvarig för den journalistiska etiken inom SVT, avslutar sitt brev till Läkartidningen med orden: »Sveriges Television ska enligt sitt sändningstillstånd värna om att det i televisionen råder en vidsträckt yttrandefrihet». I namn av denna »vidsträckt yttrandefrihet» har bl a följande inträffat – allt med koppling till Norra magasinet i TV2 den 18 maj 1998:

I mars 1998 bandade redaktionen för Norra magasinet ett telefonsamtal med mig. Man upplyste mig inte om inspelningen. Man upplyste mig inte heller om att delar av samtalet skulle sändas ut i TV.

I det sända programmet hade producenten dessutom – med tendentiös klipptechnik – arrangerat en scen där det framställs som att jag lägger på luren i journalistens öra efter en fråga som jag ansåg inte angick journalisten. I själva verket fortsatte samtalet i cirka 20 mi-

nuter efter det simulerade avbrottet.

På ett i princip lika grovt sätt arrangerades också en »intervju» med professor Per Mindus.

Per Mindus avled i början av december – för övrigt i sviterna av den sjukdom som gjorde att han inte ville medverka i Norra magasinet.

Ändå förekom alltså, som ni vet, en »intervju» också med Per Mindus i Norra magasinet den 18 maj 1998.

Per Mindus kan inte längre försvara sig själv och sina intressen. Låt mig därför helt kort påminna läsarna om några rader i Per Mindus artikel i Läkartidningen 47/98:

»Min s k medverkan i Norra magasinet var ofrivillig och kom som en total överraskning! Jag hade redan i mars med anledning av mitt hälsotillstånd låtit meddela att jag inte kunde medverka. »TV-intervjun» var inget annat än en i löndom genomförd bandinspelning av ett telefonsamtal. En telefonkontakt som jag själv aldrig förstått skulle kunna tolkas som att jag givit en intervju. TV-journalisterna är förvånade över att någon känner sig kränkt av att de bandat ett samtal. För ordningens skull vill jag

svara: det är inte själva bandningen som upprört. Det är förfarandet att i lönn-dom banda och sedan – mig ovetande – utnyttja materialet på sätt som skett som är kränkande.»

Maktmissbruk

Så långt Per Mindus. Låt mig själv få tillägga följande:

Om en »vidsträckt yttrandefrihet» innebär att en journalist får manipulera och förfälska skeenden, anser jag att det inte längre handlar om yttrandefrihet utan om vidsträckt och oetiskt maktmissbruk.

Gällande pressetiska regler för svensk radio och TV förkunnar bl a följande:

»Upplys den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering eller enbart för information», »Förfälska inte intervjuer eller bilder.»

Efter att programmet sändes har jag haft flera samtal med Norra magasinets ansvariga producenter. De har bägge explicit medgivit att det finns fog för etiskt ifrågasättande angående deras handlande mot mig (när det gäller den lömska klipptechniken). Bägge TV-producenterna har även bett mig om ursäkt för det de gjort.

Trots detta har de två TV-producenterna, i den offentliga debatten, förnekat både att de handlat oetiskt och att de bett om ursäkt (se Läkartidningen nr 47/98).

Denna uppenbara minnesdefekt som de har drabbats av har jag rättat till genom att offentliggöra delar av mina samtal med dem (se Läkartidningen nr 47/98). Sammanfattningsvis:

Villkorslöst beröm

Ingemar Schmid, chef för SVTs programsekretariat – den avdelning som bär det främsta ansvaret för SVTs programetik – ger ett villkorslöst och undantagslöst beröm till Norra magasinets program. Det har sina ytterst tänkvärda poänger att Schmidts lovord uttalas parallellt med att programmets ansvariga själva medger fog för etiskt tvivel angående ett av inslagen i programmen.

Herr Schmid påminner mig därmed om de franska rojalister, som på 1700-talet envisades med att vara »plus royalistes que le Roi» (mera kungliga än kungen).

Det är Schmidts givna rätt att inta en sådan pose och den rätten ska vi självfallet värna om.

Problemet är att det samtidigt uppges att programsekretariatets uppdrag är att via »dialog, diskussion, seminarier, information och programanalys» tillse att SVTs verksamhet motsvarar högt ställda programetiska krav.

Marwan Hariz

Överläkare, docent i neurokirurgi
Norrlands universitetssjukhus

Professor Per Mindus, överläkare i psykiatri vid Karolinska sjukhuset, avled i början av december 1998 efter en längre tids sjukdom.

Per Mindus försökte förgäves korrigera Norra magasinets bild

Professor Per Mindus, överläkare i psykiatri vid Karolinska sjukhuset, avled i början av december efter en längre tids sjukdom.

Per Mindus sista halvår i livet upptogs av ett, med tanke på hans belägenhet, överraskande starkt engagemang för personlig upprättelse. Trots sin svåra sjukdom försökte han, bokstavligt ända in på dödsbädden att förtydliga och korrigera den, som han uppfattade, felaktiga bild av hjärnoperationer på psykiatrisk indikation som förmedlades i Norra magasinet.

Per Mindus kände sig djupt personligt kränkt också av de arbetsmetoder som Norra magasinets reporter och producent tillämpat, bl a med en offentlig uppspelning av ett telefonsamtal med Mindus – detta trots att Mindus av en rad välgrundade anledningar, svår sjukdom och pågående mediciner, hade avböjt medverkan i TV.

Ända in på sitt yttersta höll Per Mindus telefonledes kontakt med Läkartidningen – tydligt angelägen om

ett i alla avseenden sant och värdigt avslut på den långa och intrikata debatten. Tyvärr kunde han aldrig fullborda det sista och avrundande genmäle/replik som Läkartidningen bett om.

Vi vill därför erinra om de tidigare inlägg av Per Mindus som Läkartidningen publicerat:

1. Per Mindus diskuterar en ofrivillig medverkan i TV2: Kritisk journalistik eller journalistik i kris? Läkartidningen 1998; 95: 4878-80.

2. Per Mindus: Avslutande medicinskt pressetiska synpunkter. Visare blir den som tillstår ett misstag – om man lärt sig något. Läkartidningen 1998; 95: 4898-901.

3. Per Mindus: Fem diskrediterande punkter. Läkartidningen 1998; 95: 5363-5.

4. Edman G, Nyman H, Meyerson B, Mindus P. Replik: Kapsulotomi en sista utväg så länge alternativ saknas. Läkartidningen 1998; 95: 5008-12.

”Påstående som helt saknar grund”

I brevet ger Schmid allmänna synpunkter, bl a på omständigheterna kring hur producenterna av Norra magasinets program om »psykokirurgi» agerat. Schmid hävdar att det är en allmänt godtagen arbetsmetod att sända bandade telefonsamtal. Han hävdar även att de intervjuade, dvs Per Mindus, Marwan Hariz och undertecknad, i detta fall skulle ha undvikit att svara på journalisternas frågor.

Detta är ett påstående som helt saknar grund. Av naturliga skäl var vi alla mycket angelägna om att ge så fullständiga och uppriktiga upplysningar som möjligt för att undvika att senare bli fel-tolkade, eftersom vi var väl medvetna om att det rörde sig om ett känsligt ämne och det klart framgick att journalisterna hade en negativ förhållning. Per Mindus och Marwan Hariz hade ju dessutom inte en aning om att samtalen bandades, än mindre att de senare skulle sändas.

Etik och »smyginspelningar»

Schmid försvarar metoden att sända telefoninspelade intervjuer utan de intervjuades vetskap och hänvisar därvid till uttalanden av medicinjournalister i Läkartidningen som, enligt Schmids uppgift, skall ha hävdad att metoden kan vara nödvändig i vissa fall. Om man kontrollerar vad dessa sex journalister sagt – i den enkät som åsyftas – framgår klart att detta verkliga endast gäller i undantagsfall och en av de intervjuade journalisterna skriver att »Kritik och ifrågasättande måste folk acceptera men ingen ska behöva känna sig lurad eller förd bakom ljuset» och »har man anspråk på att bedriva seriös journalistik, finns det normalt ingen anledning att uppträda kuppstat och låta bli att informera om inspelning».

Samtliga synes vara eniga om att »smyginspelning» endast är berättigad om de intervjuade »på mycket goda grunder kan misstänkas för brottsliga handlingar eller kriminella sammanhang». Jag antar att Schmid inte jämför modern »psykokirurgisk» behandling med kriminell verksamhet ... eller?

Det är naturligtvis angeläget att SVT hävdar »publikens långtgående rätt att veta hur beslutsfattare resonerar ... »

»I programmet framgick det klart att reportrarna hade en negativ förhållning», säger Björn Meyerson.

Denna målsättning förutsätter dock naturligtvis att »beslutsfattarna» får tillfälle att ge sin syn och i egenskap av sakkunniga får bemöta osaklig kritik – det var knappast fallet då man indirekt starkt kritiserade exempelvis Lauri Laitinen utan att denne kunde uttala sig. Detsamma gällde Marwan Hariz där en infam redigering av telefonintervjun gav en helt felaktig bild av hur han verkar i sin läkarroll.

Nyttig lärdom om SVTs arbetsformer

Schmid försvarar vidare sändningen av den inspelade intervjun med Per Mindus med att denne informerades om sändningen kort före programmet. Detta är ju helt utan betydelse eftersom Mindus då ställdes inför fullbordat faktum. Även om man kan ha viss förståelse för att spontaniteten i en intervju kan bli lidande av att den intervjuade känner till att samtalet sedan skall sändas direkt, är det ett oavvisligt krav att man under sådana förhållanden skall ha rätt att själv påverka sina ordval och formuleringar.

Vetskapen om att »smyginspelning» enligt SVT tydligen är en accepterad arbetsmetod, är en nyttig lärdom som på sikt knappast kommer att underlätta för SVTs journalister att få uppriktig och saklig information från exempelvis läkarkåren.

Schmid hänvisar i övrigt till det svar som de ansvariga journalisterna på Norra magasinet publicerat i Läkartidning-

en. Deras inlägg vederlägger ej på något sätt vår kritik kring programmets upp-läggning, underlåtenhet att låta kritiserad part få tillfälle till genmäle och klar-läggande och användande av »smygin-spelning». Dessutom innehåller deras svar direkt osanna påståenden om hur och varför de efter programmet sam-manträffade med Marwan Hariz samt ett förnekande av att de faktiskt vid te-lefonsamtal med denne gjort vissa med-givanden angående det olämpliga i hur intervjuerna gjordes och hur telefon-samtalet med honom redigerades.

Schmid hävdar vidare att det är av stort samhällsintresse att divergerande åsikter blir granskade och diskuterade. Denna uppfattning kan naturligtvis inte bestridas av någon som värnar om en fri press, men kravet på allsidig granskning har enligt vår uppfattning ej tillgo-dosetts eftersom de ansvariga journalis-terna valt att vinkla sin information så att den endast tillgodoser deras egen, förutfattade mening.

Möjligheter till insyn saknas?

Schmid inleder sitt brev med en re-dogörelse för hur de programetiska frå-gorna handläggs inom SVT. Det förvä-nade mig mycket att få veta att detta endast sker via en intern dialog med, som Schmid skriver »diskussion, seminarier, information, utbildning och pro-gramanalys».

Det finns således inga möjligheter till extern granskning och den journalis-tiska yrkesetiken bedöms sålunda endast av dem som själva skulle kunna bli föremål för granskning. Någon som känner sig kränkt eller ojuste behandlad av SVT har således ingen extern instans att vända sig till för kunna begära en rent pressetisk bedömning. Gransk-ningsnämnden för radio och TV gör ju endast bedömningar med hänsyn till Radio- och TV-lagen och Sveriges Te-levisions sändningstillstånd.

Detta är ett ganska unikt förhållande och påminner om den debatt som förts om det legitima behovet av extern granskning av andra yrkeskategoriers agerande, exempelvis polis, läkare och advokater.

Det var dock en nyttig information som ytterligare visar hur viktigt det är att vara försiktig då man blir ombedd att ställa upp för intervju – i varje fall med de journalister som varit ansvariga för Norra magasinets program.

Björn Meyerson
professor emeritus